

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՒՆԻՉԻՈՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՐՑԵՐ (համեմատական զուգահեռներ Հոմ 1-ի ստանդարտների հետ)

ԱՐՄԵՆ ՀԱՅԿՅԱՆՑ

Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսդրության ոլորտում կատարվում են բարեփոխումներ: Ցիվիլիստական բարեփոխումներից այս անգամ անմասն չմնաց նաև Հայաստանի Հանրապետության կոլիզիոն իրավունքը, իսկ ավելի կոնկրետ՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 12-րդ բաժինը՝ «Միջազգային մասնավոր իրավունք» վերտառությամբ¹:

Վերջինս կոչված է սպասարկելու օտարերկրյա տարրով ծանրաբեռնված քաղաքացիական հարաբերությունների իրավական կարգավորումը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը գործողության մեջ դնելուց առայսօր որևէ փոփոխության կամ լրացման չի ենթարկվել: Ինչպես նշվել է Միջազգային իրավունքի բարեփոխման հայեցակարգում, դա ոչ թե պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 12-րդ բաժնի կատարելությամբ, այլ առավելապես այս ոլորտի նկատմամբ անուշադրությամբ, իրավակիրառման ընթացքում ծագող բարդություններով, իրավակիրառողների մասնագիտական իրազեկության ցածր աստիճանով: Սակայն այս հանգամանքների կողքին հայեցակարգի հեղինակները նշում են նաև օրենսդրության անկատարությունը, դրանում անորոշ կարգավորումների առկայությունը, իսկ երբեմն էլ՝ որոշ հարցերի չկարգավորվածությունը: Վերջին հանգամանքն ինքնին չի արդարացնում կոլիզիոն նորմերի նկատմամբ իրավակիրառ իներտությունը, սակայն կարող է նպաստել կոլիզիոն կարգավորումներից խուսափելուն:

Կասկածից վեր է, որ կոլիզիոն նորմերի կիրառմամբ՝ օտարերկրյա տարրով ծանրաբեռնված հարաբերությունների նկատմամբ համապատասխան իրավակարգի ընտրությունը ոչ միայն կհավաստի միջազգային հանրության հետ ինտեգրվելու ուղղությամբ մեր ձգտումների մասին, այլև նոր հեռանկարներ կբացի հայրենական օրենսդրության հետագա կատարելագործման համար, քանի որ ընտրելով օտարերկրյա օրենքը և դրա հիման վրա կարգավորելով մասնավոր հարաբերություններ՝ իրավակիրառն իրավական կարգավորման օտարերկրյա առաջավոր փորձը կփոխանցի հայրենական օրենսդրին՝ ազգային օրենս-

¹ Տե՛ս <http://moj.am/legal/view/article/717>

դրությունը զարգացնելու և օտարերկրյա ու միջազգային զարգացումներին մշտապես իրազեկ լինելու համար:

ՀՀ կոլիզիոն իրավունքը զարգացնելու երկու հիմնական հանգամանքներ են անհրաժեշտ, որոնք ոչ թե միմյանց հակասում կամ բացառում են՝ այլ, ընդհակառակը, համադրվում ու լրացնում են: Այդ հանգամանքներն են մի կողմից՝ ազգային իրողությունները, իրավակիրառ առանձնահատկություններն ու ազգային մենթալիտետը, մյուս կողմից՝ օտարերկրյա ու միջազգային զարգացումները, ժամանակակից հանրության գլոբալիզացիոն մենթալիտետը: Դրանք եղել են կոլիզիոն իրավունքի պատմական զարգացման մշտուղեկիցները՝ վկայելով կոլիզիոն իրավունքի պարտիկուլյարիզմի և ունիվերսալիզմի մասին:

ՀՀ կոլիզիոն իրավունքի զարգացման համար միշտ էլ ուղեցույց են եղել միջազգային-իրավական ձևաչափով ընդունված աղբյուրները: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 12-րդ բաժնում առկա իրավակարգավորումների համար լավագույն աղբյուր է եղել ԱՊՀ քաղաքացիական նմուշային օրենսգիրքը: Բայց անցել են տարիներ, ձևավորվել են համարժեք իրավակարգավորումներ, որոնք իրենց արտացոլումն են ստացել միջազգային իրավական «նոր սերնդի» աղբյուրներում, որպիսիք էլ կարող են լավագույն ուղեցույց լինել ՀՀ կոլիզիոն իրավունքը զարգացնելու համար՝ իհարկե, դրանցում նշված մեխանիզմները խստագույնս անցկացնելով պարտիկուլյար (ներպետական, ազգային) իրողությունների պրիզմայով: Կոլիզիոն իրավունքի բնագավառում հիշատակված «նոր սերնդի» աղբյուրներից է 2008 թ. հունիսի 17-ին Եվրոպական պառլամենտի և խորհրդի ընդունած № 593/2008 կանոնակարգը (Եվրամիության կանոնակարգ) պայմանագրային պարտավորությունների նկատմամբ կիրառվող իրավունքի մասին, որը եկավ փոխարինելու պայմանագրային պարտավորությունների նկատմամբ կիրառվող իրավունքի մասին 1980 թ. Հռոմի կոնվենցիային, որը իրավակիրառ պրակտիկայում անվանվում է «Հռոմ 1 կանոնակարգ» (այսուհետ՝ Հռոմ 1)²:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Միջազգային մասնավոր իրավունքի բարեփոխման հրապարակված հայեցակարգում բարձրացված են ՀՀ կոլիզիոն իրավունքի հիմնախնդիրները³, փորձենք դրանց անդրադառնալ Հռոմ 1-ի լույսի ներքո, ինչը հնարավորություն կտա կատարելու հայրենական օրենսդրության լրացմանն ուղղված որոշ առաջարկություններ:

Հենց սկզբից նշենք, որ թեև Հռոմ 1-ը վերաբերում է պայմանագրային պարտավորությունների կոլիզիոն կարգավորմանը, որն իր ուղղ-

² «Հռոմ 1» պայմանական անվանումը յուրօրինակ համադրություն է «Հռոմ 2»-ի, որը 2007 թ. հուլիսի 11-ին Եվրամիության ընդունած № 864/2007 Կանոնակարգն է արտապայմանագրային պարտավորությունների նկատմամբ կիրառվող իրավունքի մասին: Այս երկու աղբյուրները լինելով ժամանակակից կոլիզիոն հանգուցալուծումներ առաջարկող շտեմարաններ, ամբողջացնում են պարտավորությունների նկատմամբ կիրառվող կոլիզիոն մեխանիզմները:

³ Տե՛ս <http://moj.am/legal/view/article/717>

վածությամբ ընդամենը մեկ ոլորտ է ներկայացնում և թվում է, թե այն կարող է օգտակար լինել ՀՀ կոլիզիոն իրավունքում միայն պայմանագրային հարաբերությունների կոլիզիոն կարգավորման կատարելագործման հարցում, սակայն իր խնդիրներից ելնելով՝ Հռոմ 1-ը նախատեսում է նաև կոլիզիոն կարգավորման ընդհանուր ուղղվածության ինստիտուտներ (իմպերատիվ նորմեր, հետադարձ հղման բացառում, դատարանի գտնվելու վայրի հանրային կարգ, բազմաթիվ իրավական համակարգեր ունեցող պետության իրավունքի կիրառում, գտնվելու կամ բնակվելու վայր), որոնք արտահայտում են վերջին ժամանակների կոլիզիոն կարգավորման լավագույն փորձը և կարող են թարմ շունչ հաղորդել ՀՀ կոլիզիոն իրավունքի համապատասխան ինստիտուտների զարգացմանը: Մտացվում է, որ Հռոմ 1-ը ոչ այնքան միակողմանի, որքան բազմակողմանի կոլիզիոն վերլուծությունների հնարավորություններ է ընձեռում:

Մույն հոդվածի քննարկման առարկա են կոլիզիոն իրավական ընդհանուր ինստիտուտները Հռոմ 1-ի և ՀՀ կոլիզիոն նորմերի համադրության մակարդակում: Հռոմ 1-ի 22 հոդվածում նախատեսված է բազմաթիվ իրավական համակարգեր ունեցող պետության իրավունքի կիրառման ինստիտուտը, որը ձևակերպված է հետևյալ կերպ.

«1. Երբ պետությունը ներառում է մի քանի տարածքային միավորներ, որոնցից յուրաքանչյուրը պայմանագրային պարտավորությունների ոլորտում ունի իր սեփական իրավանորմերի համակարգը, ապա սույն Գանձակարգի կիրառման նպատակներից ելնելով՝ յուրաքանչյուր նման տարածքային միավոր դիտվում է որպես առանձին պետություն»:

2. Պայմանագրային պարտավորությունների ոլորտում սեփական իրավանորմերի համակարգ ունեցող՝ տարածքային տարբեր միավորներ ներառող անդամ պետությունը պարտավոր չէ կիրառել սույն Գանձակարգն այն իրավական բախումների նկատմամբ, որոնք բացառապես կապված են տարածքային միավորների օրենքներին»:

Բազմաթիվ իրավական համակարգեր ունեցող պետության իրավունքի կիրառման ինստիտուտին նվիրված՝ ՀՀ քաղ. օր. 1256 հոդվածում սահմանվում է. «Սյն դեպքերում, երբ կիրառվելու է այն պետության իրավունքը, որում գործում են մեկից ավելի իրավական համակարգեր, և անհնար է որոշել կիրառվելիք իրավական համակարգը, կիրառվում է այն իրավական համակարգը, որի հետ տվյալ հարաբերությունն առավել սերտ է կապված»:

ՀՀ օրենսդրության իրավական կարգավորման բացն առավել քան նկատելի է. մեր իրավակարգավորման պարագայում շեշտը դրվում է առավել սերտ կապի վայրի օրենքի սկզբունքի՝ Lex causae-ի վրա: Ընդ որում՝ Lex causae սկզբունքը կիրառվում է միայն այն բանից հետո, երբ «անհնար է որոշել կիրառվելիք իրավական համակարգը»: ՀՀ քաղ. օր.

1256 հողվածից մեջ բերված այս ձևակերպումը, իրավական անորոշությունից բացի, որևէ այլ հարցի լուծմանը չի ծառայում: Այս արտահայտության իմաստի որոնման ճանապարհին, ուսումնասիրելով առանձին պետությունների օրենսդրությունը՝ հասկանում ենք, թե որտեղից կարող էր գալ օրենսդրի այս «թերի» արտահայտությունը: Այսպես, Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքի 1188 հոդվածում սահմանվում է. «*Եթե կոլիզիոն նորմերով ընտրված պետությունում գործում են մի քանի իրավական համակարգեր, ապա այդ երկրի օրենսդրությամբ նախատեսված կանոններով էլ պետք է որոշվի, թե որ իրավական համակարգը պետք է ընտրվի: Նման կանոնների բացակայության դեպքում ընտրվում է այն իրավական համակարգը, որն առավել սերտ է կապված համապատասխան իրավահարաբերության հետ*»: Առանձին երկրներում ձևակերպումներն այլ են, սակայն մոտեցումները նույնական են⁴. Լեհաստանի միջազգային մասնավոր իրավունքի մասին 1965 թ. օրենքի 5 հոդվածում նշվում է. «*Եթե կոլիզիոն նորմերով ընտրված պետությունում գործում են մի քանի իրավական համակարգեր, ապա այդ երկրի օրենքով էլ պետք է որոշվի, թե որ իրավական համակարգը պետք է ընտրվի*»⁵:

Ասվածի լույսի ներքո՝ ՀՀ քաղ. օր. 1256 հոդվածը կարիք ունի վերաշարադրման: Մեր կարծիքով, առաջադրված տարբերակներից առավել պարզ է հենց Հոմ 1-ի մոտեցումը, երբ բազմաթիվ իրավական համակարգեր ունեցող պետության պարագայում, կոլիզիոն կարգավորման խնդիրներից ելնելով, տարածքային միավորները դիտվում են որպես առանձին պետություններ:

Հոմ 1-ն ուշագրավ նորարարություն է նախատեսում իմպերատիվ նորմերի ինստիտուտի առնչությամբ, որը բավականին ծանրակշիռ որոշակիություն է հաղորդում այս ինստիտուտի անորոշություններին: Մինչ Հոմ 1-ի մոտեցմանն անդրադառնալը, նախ ներկայացնենք ՀՀ օրենսդրական մոտեցումն իմպերատիվ նորմերի կապակցությամբ:

ՀՀ քաղ. օր. 1259 հոդվածում ամրագրված է հետևյալ դրույթը. «*Սույն բաժնի կանոնները չեն վերաբերում Հայաստանի Հանրապետության իրավունքի այն իմպերատիվ նորմերի գործողությանը, որոնք քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների իրավունքները և շահերն ապահովելու իրենց առանձնահատուկ նշանակությամբ բացառում են որևէ այլ իրավունք կիրառելու հնարավորությունը*»⁶:

⁴ Տե՛ս **Ա. Հայկյան**, Միջազգային մասնավոր իրավունք. Դասագիրք, Եր., 2013, էջ 138:

⁵ Ի դեպ, հենց նույնպիսի լուծում էր առաջարկվում նաև ԱՊՀ նմուշային քաղաքացիական օրենսգրքի 1202 հոդվածում:

⁶ Իմպերատիվ նորմերի ինստիտուտը բացարձակ նոր երևույթ չէ հայ իրավունքում: Նման ինստիտուտ նախատեսվել է հայ իրավունքի հուշարձաններում: Այսպես, Աստրախանի Հայոց Դատաստանագրքի «Է» գլխի 5-րդ հոդվածում նշվում էր իմպերատիվ նորմի դասական օրինակ, որը նույնկերպ սահմանվում է նաև Ժամանակակից կոդիֆիկացիաներում. «Եթե ինչ-որ մեկն օտար երկրում սանադ գրած լինի, որում տոկոսն ավելին լինի, քան ամիսը հարյուրին կես տոկոս, հաստատուն պետք է համարվի մինչև

Իմպերատիվ նորմերի ինստիտուտը խոցելի է, որը ամենից առաջ պայմանավորված է այդ նորմերի անչափ լայն շրջանակով: Այս պարագայում ստվերում է հայտնվում կոլիզիոն նորմերի կարգավորիչ գործառույթը, քանի որ կոլիզիոն նորմերը փորձում են փնտրել-գտնել արդյունավետ իրավական համակարգեր, մինչդեռ իմպերատիվ նորմերի անչափ լայն շրջանակը հարաբերությունները միակողմանիորեն մղում է ազգային-իրավական կարգավորում: Այս պարագայում խախտվում է միջազգային մասնավոր իրավունքի հիմնարար սկզբունքներից մեկը՝ իրավունքի և հարաբերության կապի սկզբունքը. **«Հարաբերությունը պետք է կարգավորվի այն իրավունքով, որի հետ առավել սերտ է կապված»:** Ստացվում է, որ իմպերատիվ նորմերը որոշակի «սեպ» են խրում իրավունքի և հարաբերության սերտ կապվածության միջև: Այս մտահոգությունը մասնագիտական շրջանակներին միշտ ստիպել է մտածել խնդրի շուրջ և առաջարկել նոր չափանիշներ՝ նեղացնելու իմպերատիվ նորմերի շրջանակը: Սա արտակարգ բարդ խնդիր է. մասնագիտական գրականության մեջ նման փորձերը նույնիսկ որակվում են որպես միամիտ գործողություններ⁷: Այնուամենայնիվ, որո՞նք են այդ իմպերատիվ նորմերը, ինչպե՞ս տարբերել այդպիսիք մյուս նորմերից: Նման տարանջատման հատուկ չափանիշներ քաղաքացիական իրավունքի գիտության մեջ դեռ չկան, դրանք դեռևս սուբյեկտիվ գնահատման տիրույթում են, ինտուիտիվ դաշտում: Ինչպես երբեմն հանդիպում ենք իրավական գրականության մեջ⁸, դրանք այն նորմերն են, որոնք ուղեկցվում են ուղղակի արգելք նախատեսող արտահայտություններով, օրինակ՝ **«առոչինչ է», «հանգեցնում է անվավերության», «չի կարող փոփոխվել կողմերի համաձայնությամբ», «անկախ կողմերի կայացրած համաձայնությունից»** և այլն (դրանք, իհարկե, մոտավոր, այլ ոչ թե հիմնական չափորոշիչներ են):

Բայց պետք է ասել, որ իմպերատիվ նորմերը որպես այդպիսիք կարող են ճանաչվել նաև առանց վերոնշյալ կատեգորիկ արտահայտությունների: Փորձենք հասկանալ, թե ինչպես են ընկալվում իմպերատիվ նորմերը ՀՀ օրենսդրությամբ: Դրանց շրջանակի տարանջատման խնդրի վրա բավականաչափ լույս են սփռում ՀՀ քաղ. օր. 438 հոդվածի 2-րդ կետում և 437 հոդվածի 5-րդ կետում ամրագրված դրույթները, որոնք համապատասխանաբար հետևյալն են.

«- Պայմանագիրը պետք է համապատասխանի այն կնքելու պահին գործող օրենքով կամ այլ իրավական ակտերով սահմանված՝ կողմերի

ռուսների երկիր մտնելը, իսկ ռուսների երկիր մտնելուց հետո, թեև սանադը իր ուժը չի կորցնի, սակայն տոկոսը չի կարող ընդունվել այնպես, ինչպես գրված է, այլ ամիսը հարյուրին կես տոկոս և ոչ ավելի» (Ռ. Ավագյան, Հայ իրավական մտքի գանձարան (մ. թ. ա. IX դ. – մ. թ. XIX դ.), հ. 2., Եր., 2002, էջ 261):

⁷ Տե՛ս **Толстых В. Л.** Коллизионное регулирование в международном частном праве. М., 2002, էջ 112:

⁸ Տե՛ս **Ермолаев В. Г., Сиваков О. В.** Международное частное право. Курс лекций. М., 1999, էջ 89:

համար պարտադիր կանոններին (իմպերատիվ նորմերին)»:

«- Այն դեպքերում, երբ պայմանագրի պայմանը նախատեսված է նորմով, որը կիրառվում է, եթե այլ բան սահմանված չէ կողմերի համաձայնությամբ (դիսպոզիտիվ նորմ), կողմերը կարող են իրենց համաձայնությամբ բացառել այդ նորմի կիրառումը կամ սահմանել դրանում նախատեսվածից այլ պայման»:

Ստացվում է, որ երբ քաղաքացիաիրավական նորմը կողմին (կողմերին) հնարավորություն չի տալիս իր (իրենց) կամքով ընտրելու այլ վարքագիծ, ապա այդ նորմն իմպերատիվ է: Այդ պարագայում ստացվում է, որ քաղաքացիական օրենսդրության նորմերի ճնշող մասը իմպերատիվ է, և երբ կոլիզիոն նորմերով ընտրվում է օտարերկրյա իրավունքը, այդ ընտրությունը դառնում է գրեթե ձևական, քանի որ ազգային իմպերատիվ նորմերի հսկայածավալ զանգվածի պայմաններում օտարերկրյա իրավունքի նորմերի կիրառության շրջանակը ձգտում է նվազագույնի:

Նման անցանկալի զարգացումներից խուսափելու նպատակով Հռոմ 1-ը իմպերատիվ նորմերի շրջանակը ենթարկել է դասակարգման՝ այդպիսիք բաժանելով նախապատվելի (առաջնային) և ոչ նախապատվելի (սովորական) իմպերատիվ նորմերի, և, կոլիզիոն կարգավորման խնդիրներից ելնելով, շեշտը դրել է նախապատվելի իմպերատիվ նորմերի վրա, որոնք ոչ մի կերպ շրջանցել հնարավոր չէ: Այսպես, Հռոմ 1-ի 9 հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերում համապատասխանաբար սահմանված է.

«-Նախապատվելի իմպերատիվ նորմեր են համարվում նրանք, որոնք հանրային շահերը, այն է՝ պետության քաղաքական, սոցիալական կամ տնտեսական կարգերը պաշտպանելու իրենց սկզբունքային նշանակությունից ելնելով, որպես այդպիսին ճանաչվել են պետության կողմից և ենթակա են կիրառման ցանկացած պարագայում՝ անկախ այն բանից, թե համաձայն սույն Կանոնակարգի՝ ո՞ր պետության իրավունքի նորմերն են ենթակա կիրառման»:

«-Սույն Կանոնակարգով ոչինչ չի կարող սահմանափակել դատարանի գտնվելու վայրի պետության իրավունքի նախապատվելի իմպերատիվ նորմերի կիրառումը»:

Հռոմ 1-ը կոնցեպտուալ առումով չի լուծել իմպերատիվ նորմերի խնդիրը, սակայն այդ ուղղությամբ գրանցել է մեկ քայլ առաջ՝ զարգացում: Իմպերատիվ նորմերի զանգվածում նախապատվելիների առանձնացումը զգալիորեն նվազեցնում է այն նորմերի շրջանակը, որոնք ինքնին կարող են բացառել օտարերկրյա իրավունքի նորմերի կիրառումը՝ այդքանով նոր հեռանկարներ բացելով օտարերկրյա իրավունքի նորմերի կիրառման համար և նաև բարձրացնելով կոլիզիոն կարգավորման գործակիցը՝ ի նպաստ միջազգային մասնավոր շրջանառության զարգացման:

Հարկ ենք համարում նշել, որ «նախապատվելի իմպերատիվ նոր-

մերի» ինստիտուտն իրավաբանական գրականության մեջ լրջորեն քննադատվում է: Օրինակ՝ պրոֆ. Գ. Կ. Դմիտրիևան խիստ վերապահումով է վերաբերվում այս ինստիտուտին՝ գտնելով, որ դրանով, այնուամենայնիվ, խիստ որոշակիություն չի մտնում այս ոլորտում, որ դրանք նորանոր հարցեր են առաջ բերում՝ կապված հանրային կարգի վերապահման ինստիտուտի հետ⁹:

Անկասկած, Հռոմ 1-ի այս յուրօրինակ մոտեցումը պետք է հաշվի առնվի ՀՀ կոլիզիոն օրենսդրությամբ: Միակ խնդիրն այստեղ հենց այդ «նախապատվելիության» չափանիշների գնահատումն է, որն արդեն կախված է դատարանի կամ իրավակիրառ այն մարմնի պրոֆեսիոնալիզմից, որն էլ պետք է այդ հանգամանքը գնահատի քաղաքացիական շրջանառության համար համապատասխան իմպերատիվ նորմի ունեցած դերով ու նշանակությամբ:

Այս ինստիտուտի առնչությամբ կցանկանայինք նշել նաև, որ իրավագետների շրջանում բավականին տարբեր են կարծիքները հետևյալ հարցի առնչությամբ՝ «*իմպերատիվ նորմերի կիրառման պահանջը տարածվում է բոլոր բնագավառների, թե՛ միայն որոշակի բնագավառներում դրանց կիրառման նկատմամբ*»: Հայտնի է, որ Գերմանիայի օրենսդրությամբ՝ իմպերատիվ նորմերի ինստիտուտը կիրառվում է միայն պայմանագրային հարաբերությունների բնագավառում (Գերմանիայի քաղ. օր. ներածական օրենքի 34 հոդված)¹⁰: Ի դեպ, նկատենք, որ այս մոտեցումն իրեն զգացնել է տալիս նաև Եվրամիության առանձին իրավական ակտերում: Այսպես, Հռոմ 1-ը (որը վերաբերում է հենց պայմանագրային պարտավորությունների կոլիզիոն կարգավորմանը) նախատեսում է իմպերատիվ նորմերի ինստիտուտը, իսկ սահա Հռոմ 2-ը (որը վերաբերում է արտապայմանագրային պարտավորությունների կոլիզիոն կարգավորմանը)¹¹ նման բան չի նախատեսում: Երբ այս տեսանկյունից անդրադառնում ենք ՀՀ օրենսդրությանը, ապա պատկերն այլ է: Իմպերատիվ նորմերի ինստիտուտը նախատեսված է ՀՀ քաղ. օր. 80-րդ գլխում, որը վերտառված է «Ընդհանուր դրույթներ», իսկ դա նշանակում է, որ այս ինստիտուտը՝ որպես ընդհանուր ինստիտուտ, կարող է և պետք է տարածվի ՀՀ քաղ. օր. 81-րդ գլխով ներառվող՝ կոլիզիոն կարգավորման բոլոր բնագավառների նկատմամբ: Սա ուշագրավ և տրամաբանական մոտեցում է, զգալիորեն նեղացնում է այս ինստիտուտի կիրառման աշխարհագրությունը՝ որոշակիություն մտցնելով հիշյալ ոլորտի իրավակարգավորումներում: Կարծում ենք՝ ՀՀ կոլիզիոն իրավունքը կարիք ունի իմպերատիվ նորմերի ինստիտուտը քննադատորեն վերանայելու նաև այս տեսանկյունից:

Հռոմ 1-ում ուշագրավ դրույթներ կան նաև միջազգային մասնա-

⁹ Տե՛ս «Международное частное право: Учебник». М., 2004, էջ 189-190:

¹⁰ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 190:

¹¹ Տե՛ս <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0040:0049:EN:PDF>

վոր իրավունքում հայտնի այնպիսի ինստիտուտի վերաբերյալ, ինչպիսին է մոբիլ կոլիզիան: Մոբիլ կոլիզիաներ ծագում են այն ժամանակ, երբ փոփոխվում է կոլիզիոն կապում դրսևորվող օտարերկրյա տարրի տարածքայնությունը¹²: Մոբիլ կոլիզիաների հիմնախնդիրը շատ քիչ է քննարկվում մասնագիտական գրականության մեջ, սակայն մոբիլ կոլիզիաների երևույթը գործնականում շատ հաճախ կարող է ծագել:

Պետք է ասել, որ հնարավոր են մոբիլ կոլիզիաների լուծման մի քանի տարբերակներ, որոնցից ոչ մեկը դոմինանտ չէ: Հատկանշական է այն, որ մոբիլ կոլիզիաների լուծման հստակ իրավանորմեր չկան նաև ազգային-իրավական համակարգերում:

Մոբիլ կոլիզիաների հաղթահարման տարբերակ է այն, որ անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում ուսումնասիրել գործի հանգամանքները և պարզել, թե հարաբերությունը որ պետության իրավական համակարգի հետ է առավել սերտ կապված: Եթե այս տեսանկյունից գնահատելու լինենք ՀՀ օրենսդրությունը, ապա կարելի է ասել, որ մոբիլ կոլիզիաների լուծման համար այն նախատեսում է իրավանորմ: Ճիշտ է, այդ նորմը ուղղված չէ հենց միայն մոբիլ կոլիզիաների հաղթահարմանը, այլ ունի ավելի լայն և ունիվերսալ կարգավորման աշխարհագրություն: Խոսքը ՀՀ քաղ. օր. 1253 հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված իրավանորմի մասին է, համաձայն որի՝ «Եթե անհնար է որոշել կիրառվելիք իրավունքը, ապա կիրառվում է քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների հետ առավել սերտ կապված իրավունքը»:

Մոբիլ կոլիզիաների հաղթահարման առավել տարածված տարբերակն այն է, որ անկախ օտարերկրյա տարրի տարածքային փոփոխությունից՝ միջազգային մասնավոր հարաբերության նկատմամբ պետք է կիրառվի այն պետության իրավունքը, որտեղ ծագել է այդ հարաբերությունը: Խնդրի նման լուծումն ունի իր տրամաբանությունը, սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ այս պարագայում անտեսվում է այն պետությունը, որտեղ օտարերկրյա տարրը ձեռք է բերել նոր նստակեցություն: Բացառված չէ, որ օտարերկրյա տարրի տարածքայնության փոփոխմամբ միջազգային մասնավոր հարաբերությունն ավելի մեծ կախվածություն ձեռք բերի նոր իրավակարգից, քան ուներ նախկինից:

Հռոմ 1-ը քննարկված տարբերակներից նախընտրել է երկրորդը՝ դրանով իսկ ազդարարելով խնդրի առնչությամբ եվրահամայնքի համոզմունքները: Հռոմ 1-ի 19 հոդվածի 3-րդ կետում նշվում է. «Մշտական բնակության վայրը որոշվում է պայմանագրի կնքման պահին»: Իհարկե, Հռոմ 1-ի 19 հոդվածի 3-րդ կետի դրույթը վերաբերում է կոնկրետ դեպքի, սակայն կոնկրետ դեպքով Հռոմ 1-ը նաև արտահայտել է իր մոտեցումը:

Մենք արդեն նշել ենք, որ երկրորդ տարբերակի դեպքում կարող են անտեսվել այն պետության օրենսդրության պահանջները, որտեղ հարաբերությունը ձեռք է բերել նոր նստակեցություն՝ հարմարվելով և

¹² Տե՛ս **Derruppe J.** Droit international prive. Paris, 1990, էջ 70:

կապվելով նոր պետության իրավական համակարգին: Սակայն դրանով հանդերձ պետք է ասել, որ երկրորդ տարբերակը, որի ջատագովն է Հռոմ 1-ը, ապահովում է կոլիզիոն իրավական կարգավորման կայունություն, պարզություն, որոնք ոչ պակաս արժեքներ են, քան առավել սերտ կապված պետության իրավունքի ընտրությունը:

Այսպիսով, կարելի է հավաստել, որ Հռոմ 1-ում առկա դրույթները և կարգավորումները հաշվի առնելը կարող է նպաստել ՀՀ կոլիզիոն իրավունքի կատարելագործմանը:

Բանալի բառեր – *բարեփոխում, հայեցակարգ, «Հռոմ 1 կանոնակարգ», կոլիզիոն նորմ, ինպերատիվ նորմեր, բազմաթիվ իրավական համակարգեր ունեցող պետություն, մոբիլ կոլիզիա*

АРМЕН АЙКЯНЦ – Некоторые вопросы совершенствования коллизионного права Республики Армения (сравнительные параллели со стандартами Рим 1). – В Армении в рамках общеправовых реформ совершенствуется и коллизионное право. Раздел 12 Гражданского кодекса РА, содержащий коллизионные нормы, поныне не пересматривался и отстал от современных передовых коллизионно-правовых идей. Развитие международного частного оборота в Армении требует от коллизионного права предусмотреть более гибкие и адекватные механизмы для его всестороннего обеспечения. Необходимо пересмотреть такие институты, как применение права государств с множественностью правовых систем, императивные нормы, мобильные коллизии. Для пересмотра и сравнительного анализа предлагается взять в качестве примера Рим 1 – Регламент ЕС о праве, подлежащем применению к договорным отношениям.

Ключевые слова: *реформа, концепция, регламент Рим 1, коллизионная норма, императивные нормы, государство с множественностью правовых систем, мобильная коллизия*

ARMEN HAYKYANTS – Some Aspects of Enhancement of Conflict of Laws of the Republic of Armenia (Comparative Parallels with Standards of Rome 1). – In the framework of general legal reforms taking place in the Republic of Armenia RA conflicts law is also being reformed. Section 12 of RA Civil Code, which contains conflicts law norms and legal regulations, has not been revised recently and actually is behind the modern advanced conflicts law ideas. The development of private international turnover in Armenia sets demands to conflicts law to provide more flexible and adequate mechanisms in order to ensure comprehensive support to the turnover. There is a need to revise such institutes, as the application of the law of the states with the multiplicity of legal systems, mobile conflicts, mandatory rules, etc. In order to review and revise the rules, it is encouraged to take the example of Rome 1 of EC Regulations, which is applicable to contractual relations.

Keywords: *Reforms, conception, reglament Rome 1, conflicting norm, imperative norms, a state with a multiplicity of legal systems, mobile conflicts*